

rûzî, İmam Şâfiî ve öğrencileriyle daha sonraki Şâfiî ulemâsı yanında Ebû Hanîfe ve talebeleri, Mâlik, Ahmed b. Hanbel, Evzâî, İbn Şihâb ez-Zührî, Dâvûd ez-Zâhirî, Ebû Sevr, Hasan-ı Basrî, İshak b. Râhûye ve diğer birçok âlimin görüş ve de-lillerine yer vermiş, eleştirilerde buluna-rak kendi kanaatini belirtmiştir. Kitap, özellikle İmam Şâfiî ve öğrencilerinden nakledilen görüş ve rivayetlerin değeri-len-dirilmesi bakımından önem taşır. Nevevî bu eserin çok faydalı ve ayrıntılı bilgileri ihtiva ettiğini, fakat nüshaları arasında farklılıklar bulunduğunu belirtirken İsne-vî, Merverrûzî'nin birbirinden farklı iki *Ta'lik*'i olduğunu söyler ve bunun onu yazan öğrencilerin ihtilâflarından kaynak-landığına işaret eder. İbn Hallikân'dan naklen müellifin, öğrencisi Ebû'l-Feth Sehl b. Ahmed el-Ergiyânî için söylediği, "Hiç kimse onun gibi benim tarîkime (mezhep imamının görüşünü tesbitte yol ve yöntem) ta'likte bulunamadı; bana ait iki *Ta'lik* vardır" sözünü buna delil gös-terir (*Tabakât*, I, 408; İbn Hallikân, II, 434; burada sondaki ifade yoktur). Topkapı Sa-rayı Müzesi Kütüphanesi'nde kayıtlı bu-lunan (III. Ahmed, nr. 718) ve tahâretle kısmen namaz bahislerini kapsayan I. cil-de ait tek nüsha Ali Muhammed Muav-vaz ve Âdil Ahmed Abdülmevcûd tarafın-dan neşredilmiştir (I-II, Mekke, ts. [1416/1995]). 2. *el-Fetâvâ*. Fukaha arasında meşhur olup bir nüshası Bibliothèque Nationale'de kayıtlıdır (nr. 983). 3. *Şerhu Fûrû'î İbnî'l-Haddâd*. İbnü'l-Haddâd el-Kinânî'nin eserine yazdığı şerhtir. 4. *Ta-rîkatü'l-hilâf*. Dârü'l-kütübî'l-Misriyye'de yazma bir nüshası bulunan eseri (Brockel-mann, *GAL Suppl.*, I, 669) Muhammed en-Necîmî'nin neşre hazırladığı kaydedil-mektedir (*et-Ta'lika*, neşredenlerin girişi, I, 72). 5. *Esrârü'l-fıkḥ*. 6. *Şerhu Telhîşî İbnî'l-Kâs* (tamamlanmamış). İsnevî son iki kitabın kendisinde bulunduğunu söy-ler.

BİBLİYOGRAFYA :

Merverrûzî, *et-Ta'lika* (nşr. Ali M. Muavvaz – Âdil Ahmed Abdülmevcûd), Mekke, ts. (Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz), neşredenlerin girişi, I, 59-73; Ebû Âsım el-Abbâdî, *Tabakâtü'l-fukahâ'î's-Şâfi'iyye* (nşr. G. Vitestam), Leiden 1964, s. 112; Abdülgâfir el-Fârisî, *Târîhu Nisâbûr: el-Müntehab mine's-Siyâḥ* (nşr. M. Kâzım el-Mah-mûdî), Kum 1362 hş., s. 305; Sem'ânî, *el-Ensâb* (Bârûdî), V, 262; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân* (Cündî), V, 131, 132; İbnü's-Salâh, *Tabakâtü'l-fukahâ'î's-Şâfi'iyye* (nşr. Muhyiddin Ali Necîb), Beyrut 1413/1992, I, 492; Nevevî, *Tehzîb*, I/2, s. 164; İbn Hallikân, *Vefeyât*, II, 134, 433-434; Zehebi, *A'lâmü'n-nübelâ*, XVIII, 260-262; Süb-kî, *Tabakât*, IV, 356-365; İsnevî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, I, 407-408; İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâ-*

tü's-Şâfi'iyye, I, 244-245; Musannif, *Tabakâ-tü's-Şâfi'iyye* (nşr. Halîl el-Meys), Beyrut, ts. (Dârü'l-kalem), s. 234; İbnü'l-İmâd, *Sezerât*, III, 310; De Slane, *Catalogue des manuscrits ara-bes de la Bibliothèque Nationale*, Paris 1883-95, s. 197-198; Brockelmann, *GAL*, I, 484; *Suppl.*, I, 669; Karatay, *Arapça Yazmalar*, II, 644; M. Hasan Heyto, *el-İctihâd ve tabakâtü müctehidi eş-Şâfi'iyye*, Beyrut 1409/1988, s. 214-215.

AHMET ÖZEL

MERVERRÜZÎ, Ebû Hâmid (أبو حامد المروزي)

Ebû Hâmid Ahmed b. Bişr b. Âmir
el-Âmirî el-Merverrûzî
(ö. 362/973)

Şâfiî müctehidi ve kadî.

Benî Âmir kabilesine mensup olup Ho-rasan bölgesinde Murgâb nehrinin yukarı kesimindeki Merverrûz (Mervürrûz) şeh-rinde doğdu; bu yere kısaca Merrûz de-nildiğinden nisbesi Merrûzî olarak da anı-lır. Bazı kaynaklarda Mervezî şeklinde zik-redilirse de bu nisbe Murgâb'ın aşağı kıs-mında daha büyük bir şehir olan Merv ile (Mervüşşâhicân) ilgilidir. Şîrâzî ve İbn Hallikân'ın baba adını Âmir, dede adını Bişr şeklinde göstermeleri yanlıştır. Mem-leketinde ve İsferâyîn'de tahsil gördük-ten sonra öğrenimini Basra'da sürdürdü. Kaynaklarda hocalarından Ebû İshak İb-râhim b. Ahmed el-Mervezî ve Ebû Ali Hüseyin b. Sâlih İbn Hayrân'ın adları ge-çer. Ebû Hayyân et-Tevhîdî onun Ebû'l-Hasan İbnü'l-Kattân'ın (Ahmed b. Mu-hammed el-Bağdâdî) meclisinde bulun-duğunu kaydeder (*el-Beşâ'ir ve'z-zehâ'ir*, VIII, 124).

Basra'ya yerleşen Merverrûzî öğretim-le meşgul oldu ve muhtemelen burada bir süre kadılık görevinde bulundu. Bun-dan dolayı "kadî" lakabıyla anılır. Kaynak-larda Şâfiîler'in önde gelen âlimlerinden olduğu belirtilerek ilim ve saygınlığından söz edilmekte, çeşitli konulardaki görüş-leri yanında hikmetli sözlerine yer veril-mektedir. Önde gelen talebelerinden Ebû Hayyân et-Tevhîdî'nin bildirdiğine göre Mu'tezile ulemâsından İbn Mugallıs ile münazara yapmış (*a.g.e.*, VI, 35-36), Ve-zir Ebû'l-Ferec İzzüddeve Muhammed b. Abbas'ın meclislerinde tartışmalara ka-tılmıştır (*Meşâlibü'l-vezireyn*, s. 151). Yine Ebû Hayyân et-Tevhîdî onun siyer ve ah-bâr konusunda derin bilgi sahibi, hâfızası güçlü, istinbat ve cedelle mahîr olduğ-u-nu belirtir (*el-Beşâ'ir ve'z-zehâ'ir*, II, 11). Merverrûzî, mezhep imamının usul ve kaidelerine bağlı kalarak ictihad yapan

fıkıh âlimlerinden (ashâbü'l-vücûh) kabul edilir. Birçok öğrencisi arasında Ebû Mu-hammed el-İstahrî, Ebû'l-Kâsım ed-Dî-neverî, Ebû'l-Feyyâz Muhammed b. Hü-seyin el-Basrî, İbn Ebû Hâmid et-Tüsî, Ebû İshak el-Mihrânî, Ebû Ömer el-Bis-tâmî, Ebû Ali el-Hemedânî gibi âlimlerin adı geçmektedir. Ebû Hayyân et-Tevhîdî, 360 (971) yılında Bağdat'ta Merverrûzî'nin meclisinde filozof Ebû'l-Hasan el-Âmirî'yi gördüğünü kaydeder (*a.g.e.*, III, 93). Yine Ebû Hayyân'ın belirttiğine göre hayatının sonlarına doğru iki yıl Bağdat'ta kalan Merverrûzî tekrar Basra'ya dön-dü ve burada vefat etti. Ebû Muhammed künyeli fakih ve edip bir oğlu olduğu zik-redilir.

Ebû Hayyân hocasının fıkıh, kelâm, ta-savvuf ve diğer konulardaki görüş ve ri-vayetlerine *el-Beşâ'ir* ve *z-zehâ'ir* adlı eserinde geniş yer verir (I, 89-90, 147-148; II, 47-48, 116-117, 236; III, 152, 173; IV, 229, 234; V, 73-74, 126; VI, 149-150, 193-194; VII, 178, 245, 262-263; VIII, 137). Fık-hın temelini Resûlullah'ın sünnetini bil-mek, söz ve fiillerinden hüküm çıkarmak olduğunu söyleyen Merverrûzî hadisten çok kıyas, re'y ve istihsana başvurması sebebiyle Ebû Hanîfe'yi eleştirerek iki öğ-rencisi Şeybânî ile Ebû Yûsuf ve bunların devletle ilgileri olmasaydı mezhebinin si-linip gideceğini ileri sürer (*a.g.e.*, VII, 62). Tasavvuf ehlinin zühd anlayışını da ten-kit ederek zühdün kudret ölçüsünde emir ve nehiylere uymak, havf ve recâ arası bir durumda bulunmak ve hayır konusunda iyi niyetle kalbi ıslaha çalışmaktan ibaret olduğunu belirtir (*a.g.e.*, I, 203). Genelde fıkıh ulemâsına karşı müsamahalı bir tutum izlerken kelâmcıları şiddetle eleştiri-r ve onları Allah'ın diniyle oynamak ve şüpheleri yaymakla itham eder (*a.g.e.*, VII, 63).

Nevevî, künye benzerliği olan Ebû Hâ-mid el-İsferâyînî'nin mezhep kaynakların-da "şeyh", Merverrûzî'nin ise "kadî" laka-bıyla anıldığını, *el-Mühezzeb* (Şîrâzî) ve *er-Ravza*'da (Nevevî) çokça anılmasına karşılık Gazzâlî'nin *el-Vasîṭ*, *el-Vecîz* ve Şîrâzî'nin *et-Tenbih*'inde zikredilmediği-ni belirtir. Nevevî ayrıca, "kadî" kelimesi-nin Horasan ulemâsının eserleriyle Gaz-zâlî'nin kitaplarında mutlak olarak zikre-dilmesi halinde Ebû Ali el-Merverrûzî'nin, Irak Şâfiî ulemâsının kitaplarında zikre-dilmesi halinde ise Ebû Hâmid el-Mer-verrûzî'nin kastedildiğini söyler.

Eserleri. Kaynaklarda Merverrûzî'nin *el-İşrâf 'alâ usûli'l-fıkḥ*, *el-Câmi'u's-şâgîr*, *Şerhu Muhtaşari'l-Müzenî* ve

el-Câmi'u'l-kebîr (el-Câmi' fi'l-mezheb) adlı eserleri kaleme aldığı belirtilir. Nevevî ve İsnevî son kitabın değerli bir eser olduğunu söylerken Sübkî'nin naklettiğine göre Ebû Hafs el-Mutavvî de *el-Müzhheb fi zikri şüyûhi'l-mezheb* adlı eserinde bu kitabın Şâfiî fıkının meselelerini çözmede temel kaynak, mezhebin usul ve fûrûnu, nas ve vecihlerini toplayan önemli bir çalışma olduğunu kaydeder. Bu eserlerin günümüze ulaşmamasına karşılık Ebû Hayyân et-Tevhîdî'nin rivayet ettiği, Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ali arasında Sakîfe'de olanlarla ilgili mektuplaşmayı içeren bir risâle Ebû Hayyân'ın üç risâlesi içinde *Risâletü's-Sakîfe* başlığıyla yayımlanmıştır (*Şelâs resâ'il*, nşr. İbrâhim el-Keylânî, Dimaşk 1951, s. 5-26). Ancak İbn Ebû'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-belâğa*'da naklettiği bu risâlenin (X, 271-285) aslında Ebû Hayyân'a ait olduğunu, *el-Beşâ'ir*'de kendi görüşlerini birçok yerde hocasına nisbet ettiği gibi bu risâleyi de ona nisbet ettiğini ileri sürer (X, 285-287).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdd), s. 268; Ebû Hayyân et-Tevhîdî, *Meşâlibü'l-vezîreyn* (nşr. İbrâhim el-Kılânî), Dimaşk 1961, s. 137, 151, 191, 192, 313; a.mlf., *el-Beşâ'ir ve'z-ze-hâ'ir* (nşr. Vedâd el-Kâdî), Beyrut 1408/1988, I-VIII, tür.yer.; Ebû Âsım el-Abbâdî, *Tabakâtü'l-fukahâ'i's-Şâfi'iyye* (nşr. G. Vitestam), Leiden 1964, s. 76; Şirâzî, *Tabakâtü'l-fukahâ'*, s. 114; Nevevî, *Tehzîb*, I/2, s. 164, 211; a.mlf., *el-Mecmû'*, I, 70; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân* (Cündî), V, 132; İbn Ebû'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-belâğa* (nşr. M. Ebû'l-Fazl İbrâhim), Kahire 1386/1967, X, 271-287; İbn Hallikân, *Vefeyât*, I, 69; Sübkî, *Tabakât*, III, 12-13; İsnevî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, II, 377-378; İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, I, 137-138; Musannif, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye* (nşr. Âdil Nüveyhiz), Beyrut 1402/1982, s. 86-87; Sezgin, *GAS*, I, 497; M. Hasan Heyto, *el-İctihâd ve tabakâtü müctehidi eş-Şâfi'iyye*, Beyrut 1409/1988, s. 156-157; M. Cevâd Hücetî Kirmânî, "Ebû Hâmîd Merverrûzî", *DMBİ*, V, 321-322.

AHMET ÖZEL

MERVEZÎ, Ahmed b. Ali (أحمد بن علي المروزي)

Ebû Bekir Ahmed b. Ali
b. Saîd el-Mervezî el-Kureşî
(ö. 292/905)

Hadis hâfızı.

Muhtemelen 202 (816-17) yılında doğdu. Aslen Mervli olup Ebû Bekir el-Mervezî diye tanınır. Ümeyyeoğulları'nın mev-lâsı olduğu için Ümevî veya Kureşî nisbeleriyle de anılır. Kendisiyle aynı dönemde yaşayan Ebû Bekir Ahmed b. Muhammed

el-Mervezî ile zaman zaman karıştırılmıştır (Sezgin, I, 317). Merv'den Bağdat'a göç ettiği ileri sürülmüş. Bağdat, Humus ve Dimaşk'ta muhaddislerden hadis almıştır. Hocaları arasında Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn, Ali b. Medîni, Ali b. Ca'd, Ebû Hayseme Züheyr b. Harb, Ahmed b. İbrâhim el-Mevsilî, Bûndâr diye meşhur olan Muhammed b. Beşşâr gibi muhaddisler yer almış; kendisinden Taberânî, Nesâî, Ebû Avâne, İbn Cevsâ, aynı zamanda eserlerinin râvisi İbnü'n-Nâsîh ve diğerleri hadis rivayet etmiştir. Humus'ta kadılık, Dimaşk'ta Ebû Zür'a Muhammed b. Osman el-Kâdî'nin yerine kadî nâibliği (veya kadılık) görevlerinde bulunan Mervezî (Mizzî, I, 408; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XIII, 528) hayatının son yıllarını geçirdiği Dimaşk'ta 15 Zilhicce 292'de (18 Ekim 905) vefat etti ve Kadî Ebû Hafs Ömer b. Hasan'ın kıldırıldığı cenaze namazının ardından defnedildi (Mizzî, I, 410). Nesâî onu "sika" olarak değerlendirmiş, ayrıca "muhaddislerin güvenilirli, ilim dağırcılığı" gibi sözlerle anılmıştır (Hatîb, IV, 304; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XIII, 528). İbn Hacer el-Askalânî de onu pek çok şeyhi ve rivayeti bulunan faziletli bir kişi diye niteler (*Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 62).

Eserleri. 1. *Müsnedü Ebî Bekr eş-Şiddîk*. Muhtelif sahâbîlerin Hz. Ebû Bekir'den rivayet ettiği 140 hadisi ihtiva eden ve râvisi İbnü'n-Nâsîh tarafından birkaç hadis daha ilâve edilen eseri Şuayb el-Arnaût neşretmiştir (Beyrut 1390/1970, 1391/1971, 1393/1973, 1399/1979, 1406/1986). Kitap, Ahmet Davudoğlu tarafından *Müsnedü Ebî Bekr es-Siddîk (Hadis-i Şerîfler)* adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir (İstanbul 1981). 2. *Kitâbü'l-Cum'a ve fazlilhâ*. Yine İbnü'n-Nâsîh tarafından rivayet edilen eser Ebû Bekir el-Mervezî'nin kırk dört hocasından aldığı, cuma günü ve cuma namazı hakkında altmış beş hadis ihtiva etmekte olup bunlar başta *Şahîhayn* olmak üzere *Kütüb-i Sitte*'de yer almış, sahih veya hasen olarak nitelendirilmiştir. Nejdî Arman, Köprülü Kütüphanesi'ndeki nüshasını (nr. 1584, vr. 76^a-83^b) esas alarak eseri tahrîc etmiştir (bk. bibl.). 3. *Hadîşü Ebî Bekr el-Mervezî*. Bilinen tek nüshası Zâhiriye Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (Mecmû', nr. 110, vr. 82^a-89^a).

Ebû Bekir el-Mervezî'nin ayrıca *Kitâbü'l-İlm* (İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, I, 21), *Müsnedü 'Osmân* (Süyûtî, I, 85), *Müsnedü 'Ömer* (İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, I, 337) ve *Müsnedü 'Âişe* adlı eserlerinin olduğu zikredilmiştir. Bazı kaynaklarda

müellife *Kitâbü'l-Vera'* adıyla bir eser nisbet edilmişse de (Sezgin, I, 317) bu kitap, onun dönemindeki bir başka muhaddis olan Ebû Bekir Ahmed b. Muhammed el-Mervezî'nin, hocası Ahmed b. Hanbel'e sorduğu zühd ve takvâya dair soru ve cevapları ihtiva etmektedir (nşr. Semîr b. Emîn ez-Züheyrî, Riyad 1418/1997). Aynı adla Ahmed b. Hanbel'e de izâfe edilen eserin daha önce de muhtelif neşirleri yapılmıştır (*DîA*, II, 78).

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed b. Ali el-Mervezî, *Müsnedü Ebî Bekr eş-Şiddîk* (nşr. Şuayb el-Arnaût), Beyrut 1406/1986, neşreden giriş, s. 9-12; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, IV, 304; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, I, 407-411; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XIII, 527-528; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 663; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* (Hatîb), I, 21, 337; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 62; a.mlf., *Mu'cemü'l-müfrehres* (nşr. M. Şekkûr el-Meyâdîni), Beyrut 1418/1998, s. 62, 91-92; Süyûtî, *Tenuirü'l-havâlik*, Mısır 1389/1969, I, 85; Elbânî, *Mahtûât*, s. 141; Sezgin, *GAS* (Ar.), I, 317; Nejdî Arman, *Ebû Bekr el-Mervezî ve Kitâbü'l-Cum'a ve fazlilhâ İsimli Hadis Cüzü* (yüksek lisans tezi, 1988), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 4-9, 28-31, 34-35; Ebû Ubeyde Meşhûr b. Hasan – Ebû Huzeyfe Râid b. Sabrî, *Mu'cemü'l-muşannefâtü'l-vâride fi Fethi'l-bârî*, Riyad 1412/1991, s. 370; Cezzâr, *Medâhilü'l-mu'ellifin*, III, 1509-1510; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe* (Özbek), s. 165; M. Yaşar Kandemir, "Ahmed b. Hanbel", *DîA*, II, 78.

İBRAHİM HATİBOĞLU

MERVEZÎ, Ebû İshak (أبو إسحاق المروزي)

Ebû İshâk İbrâhim b. Ahmed
b. İshâk el-Mervezî
(ö. 340/951)

Şâfiî müctehidi.

Horasan bölgesinde Murgâb nehrinin aşağı kesiminde yer alan Merv (Mervüşşâhicân) şehrinde doğdu. Ebû Muhammed İbn Abdân el-Mervezî, Ebû Saîd Hasan b. Ahmed el-İstahrî ve Bağdat'ta Ebû'l-Abbâs İbn Süreyc'den ders aldı; bu hocasından sonra Şâfiîler'in önde gelen âlimi oldu. Rivayette güvenilirliği ve ilimde dirayeti konusunda ittifak mevcut olup öğrencileri vasıtasıyla Şâfiî mezhebi Irak'ta ve diğer bölgelerde yayıldı. Ebû Âsım el-Abbâdî, İslâm dünyasının her tarafından kendisinden ders almak için öğrencilerin geldiğini ve Şâfiî mezhebinde önderlik mevkiinde yetmiş kişinin onun meclisinden yetiştiğini belirtir. Tanınmış öğrencileri arasında Ebû Hâmîd el-Merverrûzî, İbn Ebû Hüreyre, Ebû Zeyd Muhammed b. Ahmed el-Mervezî, Ebû'l-Kâsım Abdülâzîz b. Abdullah ed-Dârekî, Ebû'l-Hasan